

Закарпатті в перші радянські роки, відкривав широкі можливості підпорядкування життя села адміністративно-командному впливу. Лінія швидких соціалістичних перетворень, здійснюваних в перші роки радянської влади, з одного боку, вимагала розширення тоталітарних засад політичного життя, а з іншого – зміцнювала готовність багатьох груп закарпатців до прийняття тоталітаризму, послаблюючи соціальні сили, котрі могли підтримувати демократизм. Не дивно, що разом з переходом до соціалістичних перетворень і в органічній єдності з їх нарощуванням на Закарпатті створювався політичний режим недемократичний, тоталітарний.

У ході соціалістичної індустріалізації і колективізації, разом з ними і частково на їх базі завершився на Закарпатті перехід до політичного режиму, в якому політичне керівництво здійснювалось на основі військової чи напіввійськової дисципліни, безумовного підпорядкування нижчестоящих органів і працівників вищестоящим. Такий режим дозволяв досягти майже абсолютної (хоча неявної) єдності дій і монолітного єдиного мислення закарпатців, у всякому

випадку у його зовнішніх виявах. Але він подавляв елементи демократії в місцевих органах державної влади і управління, які практично ставали додатками комуністичної партії. Централізм посилювався, демократичні початки політичного життя (і раніше не дуже розвинуті в головних ланках місцевого управління) послаблялись і практично перестали існувати.

Насильство за радянського тоталітарного режиму стало одним з головних засобів політичного управління як такого. За тоталітаризму деформацій зазнали ментальність, політична культура, соціально-економічна стратифікація населення, особиста й соціальна психологія, політичні відносини. Громадянські права і свободи обмежувались. Політична влада поглинула і все суспільство, і окрему людину. При цьому місцева влада формувалась вузькою групою осіб з правлячої місцевої партійної еліти. Політичне панування опиралось на ідеологічну обробку суспільної думки закарпатців. За таких обставин в Закарпатті встановлювалась монопольна ідеологія комуністичної партії.

1. Ільницький Ю.В. Віхи звитяжного поступу. – Ужгород, 1975.
2. Нариси Закарпатської обласної партійної організації. – Ужгород, 1980
3. Нариси історії Закарпаття, Т. II.- Ужгород, 1985.
4. Нариси історії Закарпаття, Т. III. -Ужгород, 2003.
5. Радянське Закарпаття. Документи і матеріали. – Ужгород, 1985.
6. Шляхом Жовтня. Збірник документів. – Ужгород, 1965.

SUMMARY

THE ESTABLISHMENT OF TOTALITARIAN REGIME IN TRANSCARPATIA (THE SECOND HALF OF THE FORTIES – THE BEGINNING OF THE FIFTIES OF THE TWENTIETH CENTURY)

Shershun I. (Mukachevo), Shershun O. (Uzhorod)

The peculiarities of summary establishment of totalitarian regime in Transcarpatia, different forms of its manifestation, the conditions which assisted its strengthening have been revealed.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІЖГІРЩИНИ В 1946-1950 рр.

Міщанин В. В. (Ужгород)

Із створенням у січні 1946 р. Закарпатської області у складі УРСР, на території Закарпаття вводяться нові економічні відносини, метою яких було переведення народного господарства краю на соціалістичні рейки, цілковите входження його до народногосподарського комплексу Радянського Союзу. На прикладі Волівського округу (тепер Міжгірського району – В.М.) нам хотілося б показати, як проходили ці зміни в одному з найбільш розвинутих регіонів Закарпаття.

Територія округу займала 115 020 кв. кілометрів. У 1946 р. 42 населені пункти були об'єднані в 26 сільрад, причому окружний центр – Волове (тепер Міжгір'я – В.М.) мав те-

лефонний зв'язок лише із десятьма сільрадами. Сполучення між населеними пунктами здійснювалося «шосейними дорогами, що здатні для пересування автотранспорту» [1]. Відстань до найближчих залізничних станцій: Волівець – 45 кілометрів; Хуст – 58 кілометрів.

В окрузі проживало українське населення – 38 360 чоловік, а також 10 євреїв та 5 угорців.

Що стосується промислового розвитку Міжгірщини, то тут діяли: 1 електростанція потужністю 88 кінських сил (або 75 кіловат годин); 2 лісопильні заводи (кожен за виробничою потужністю 4 500 кубічних метрів на квартал); 4 маслозаводи – Волівський, Ізький, Майданський

та Колочавський із загальною виробничою потужністю 400 кілограм масла на місяць; 3 хлібопекарні – 2 у с. Волове і 1 у с. Синевир. Окремо можна виділити промкомбінат, до складу якого входили: перукарня, швейна майстерня та майстерня по ремонту взуття в окружному центрі [2].

У липні 1946 р. в с. Голятин почали випалювати вапно із вапняного каменю. На вересень цього ж року вже було випалено 320 центнерів підготовлено до випікання 380 центнерів цього матеріалу [3].

Таким чином, бачимо, що промисловість Міжгірщини перебувала у зародковому стані.

Чи не найбільш важливе питання цього періоду – земельне питання якою ж була картина у землеустрої?

Рішенням №292 Волівського окружного Виконавчого комітету Ради Депутатів Трудящих від 1 листопада 1949 р. було затверджено земельний звіт з округу по угіддях. Згідно з ним:

«Всіх земель в округі... 115 015 га вт. ч.
орних ... 9 113 га
сіножатей ... 16 964 га
пасовищ... 15 032 га
під садами і ягідниками ... 097 га
під будівлями ... 166 га
під чагарниками ... 4 162 га
лісів ... 59 739 га
вирубки ... 3 566 га
дороги, вулиці, площі... 787 га
під водою в т.ч. ставки, озера ... 907 га
інші, що не використовуються 4 сільсько-
му господарстві... 4 483 га» [4].

З цього бачимо, що орних земель в округу було не так вже й багато – всього 7,9 %. Досить високий відсоток припадає на сіножаті і пасовища, що може свідчити про орієнтацію сільськогосподарства на тваринництво. Більше 50 % території району зайнято лісами.

Слід звернути увагу і на природнокліматичні умови. Ґрунти округу глинисто-піскуваті, що лежать від 700 до 800 метрів над рівнем моря і дають низькі врожаї. Сіяли на верховинських землях лише ярові культури, вирощували картоплю і капусту. Середня врожайність на 1 га дорівнювала: овес та ячмінь по 4 центнери, жито – 5 центнерів. Основній масі селянства вистачало свого хліба лише на 1,5 – 2 місяці [5].

Головним засобом існування селян завжди були тваринництво та заробітки в лісі. Так, у 1946 р. в округу нараховувалось 10 813 голів великої рогатої худоби, 53 племінних бики, 22 713 овець і кіз, 2 743 свині, 1 878 коней, 10 172 домашньої птиці, 163 бджолородини. Проте в цей час прослідковуються деякі проблеми в тваринництві. Основна з них – неможливість реалізації продукції. Вирішенням цих питань мала займатися держава. Але «...державні закупки тварин припинено, тому що немає фуражу. За

відсутністю кормів у Заготскот загинуло вже близько 300 баранів» [6]. «Винуватого» в цьому знайшли швидко. Ним виявився Кость Іван, директор Заготскоту, «якого ... засуджено за відомі хиби в роботі» [7].

Знайшовши винуватих місцева влада починає шукати і реальні можливості виходу із кризової ситуації. Робляться спроби організувати закупки худоби від селян для реалізації її в інших областях України, стимулюючи ці закупки завозом зерна. Пропонувалося також розширення лісопилної та місцевої «промисловості, приступити до будівництва залізниці Хуст-Воловець через: Волове (не була побудована. – В. М.) організувати артілі по виробу товарів широкого вжитку, ... надати широку допомогу селянам мінеральними добривами та насінням багаторічних трав [8].

Виконання поставлених завдань покладалося на окрвиконком та його відділи, в якому із 120 чоловік запланованих за штатом в 1946 р. працювало 81 чоловік, в т.ч. з місцевого населення – 74. За національним складом: українців – 78, росіян – 3. за рівнем освіти: з вищою – 2, неповною вищою – 3, середньою – 8, неповною середньою – 43, початковою – 25. За партійністю: членів ВКП(б) – 10, членів ВЛКСМ – 13, безпартійних – 58. за соціальним походженням: з селян – 74, з робітників 2, зі службовців – 4, з інших – 1 [9]. З цього видно, що переважна більшість управлінського апарату в окрвиконкомі була малоосвіченою.

Не ліпше складалася ситуація з радянськими кадрами і на селі. «Тільки на протязі 1946 року змінилось ... 62 % голів сільрад і 73 % секретарів» [10]. При комплектуванні нового складу сільрад рекомендувалося залучати в першу чергу комуністів.

Ще одним завданням вищеназваних «кадрів» було проведення колективізації. Слід відмітити, що колективізація сільського господарства Міжгірщини, як і всіх гірських районів Закарпаття розпочалася лише в 1948 р., на другий квартал цього року в округі було організовано 36 земельних громад (як перехідної форми до колективізації), які об'єднували 94,8 % селянських господарств.

Протягом першого півріччя 1948 р. на Міжгірщині створили дві сільськогосподарські артілі – в с. Розтока ім. Леніна та в с. В.Студене ім. Сталіна. Про перші колгоспи читаємо в архівному документі: «В них (артілях – В.М.) об'єднано 73 селянські бідняцькі і середняцькі двори, які мають в своєму користуванні 750 га землі, коней, волів і достатньої кількості сільськогосподарського інвентарю» [11].

У другому півріччі 1948 р. під тиском «зверху», а також маючи вже досвід створення перших артілей, процес колективізації проходив більш швидкими темпами. На кінець року створено ще 11 артілей: колгосп ім. Хрушова с. Пи-

липець, колгосп «Радянська Верховина» с. Волове, колгосп ім.Жданова с. Репинне, колгосп ім. Комунар с.Річка, колгосп «Червоний Жовтень» с.Келечин, колгосп «Перемога» с. Торун, колгосп ім. Молотова с. Присліп, колгосп «Правда» с. Рекіти, колгосп Червона Зірка с. Синевир, колгосп «Нове життя» с. Негровець, колгосп ім. Ворошилова с. Новоселиця. В 13 колгоспах об'єдналося 1 038 бідняцько-середняцьких дворів, усунутих 235 гоней, 124 воли, 5 589 га землі. Планувалося ще в 9 земельних громадах організувати колгоспи [12]. Новоствореним колгоспам виділялися в першу чергу кращі землі. Наприклад, у с. Синевир на 1 листопада 1949 р. процент колективізації до дворів (695 дворів) складав 35 %, а до землі (2 338 га орної, сіножатей, пасовищ) – 18 % [13].

І все ж обласне керівництво не могло не бачити, що в гірських і передгірських районах Закарпаття створення ефективно діючих колективних господарств було неможливим. Із цього приводу цікава є доповідна записка голови облвиконкому І.І.Туришиці та секретаря обкому І.Д.Компанця на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Л.І.Мельникова від 4 лютого 1950 р. «Про стан і дальший розвиток сільського господарства в гірських селах Закарпатської області».

Тут обґрунтовується недоцільність проведення колективізації у населених пунктах гірської зони, тобто на території Рахівського, Волівського, Воловецького, Великоберезнянського і частково Тячівського, Свалявського, Хустського і Перечинського округів, зайнятої переважно лісами, сінокосами і пасовищами, де на ріллі припадала мізерна частина. В документі зазначається: у ряді верховинських сіл орних земель так мало, що при колективізації всі вони підуть як прирізки до присадибних ділянок колгоспників, а для колективного господарства ріллі майже не залишається. Наприклад, у с. Негровець при залученні до сільгоспартілі всіх 376 наявних господарств, потрібно буде додатково виділити до мінімальної норми присадибних ділянок 89 га (всієї площі було 101 га). Так що для громадських посівів лишалося 12 га [14].

Отже, коротко проаналізувавши економічне становище Міжгірщини повоєнного періоду, можна зробити деякі висновки. Промисловість округу була у зародковому стані. Найбільш рентабельною залишалася лісова промисловість. Що стосується сільського господарства, то тут у найліпшому стані знаходилося тваринництво. При сприятливій політиці держави воно могло стати продуктивним. Але в краї вже наступала суцільна колективізація...

1. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), ф.Р-195, оп. 24, спр. 6, арк. 65.
2. Там само.
3. Там само.
4. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВО), ф. 27, оп. 17, спр. 3672, арк. 46; Міщанин В.В. Аграрна політика на Закарпатті (1944-1950 рр.). – Ужгород: Закарпаття, 2000. – С. 61.
5. ДАЗО, ф.Р-195, оп. 24, спр. 6, арк. 66.
6. Там само.
7. Там само, оп.1, спр. 36, арк. 15.
8. Там само, оп. 24, спр. 6, арк. 66.
9. Там само.
10. Там само, арк. 72.
11. Там само, спр. 22, арк. 107-108.
12. Там само, арк. 113.
13. ЦДАВО, ф. 27, оп. 17, спр. 6698, арк. 105.
14. ДАЗО, ф.П-1, оп. 1, спр. 1276, арк. 40; Ілько В., Ілько І. Колективізація сільського господарства на Закарпатті її передумови, суть і особливості // Актуальні та малодосліджені проблеми історії України. Випуск 3. Ужгород, 1998. – С. 87-88; Міщанин В.В. Колективізація на Закарпатті. Нові документи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Випуск 17. – Ужгород: Говерла, 2006. – С.14-23.

SUMMARY

THE PECULIARITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF MIZHGIRIEN REGION IN 1946-1950

Mishchanyn V. (Uzhhorod)

Author analyzes in the article the non-investigated issues of the economic development of the mountainous districts of the Transcarpathion after the World War II, this mean - after the inclusion of the region to the Ukrainian Soviet Socialist Republic. «Socialist transformation» and the adaptation of the regional economics to the conditions of the Soviet economics made the main sense of the economic process in the Transcarpathion in the 1946-1950. Author also analyzes the collectivization process in the mountainous districts, factors which made its specifics.